

ZESTAW NARZĘDZI SZKOLENIOWYCH - adaptacja ucznia UMIEJĘTNOŚCI

School Adaptability

as a key to develop a child's potential

Co-funded by
the European Union

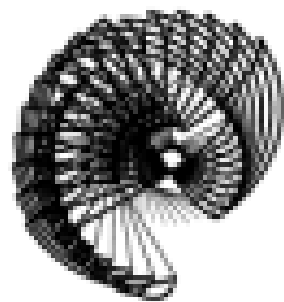

Co-funded by
the European Union

PARTNER

Fondazione Patrizio Paoletti

**FONDAZIONE
PATRIZIO PAOLETTI**

SPIS TREŚCI

UMIEJĘTNOŚCI	3
UMIEJĘTNOŚĆ OBSERWACJI	5
UMIEJĘTNOŚĆ SŁUCHANIA	9
UMIEJĘTNOŚĆ BUDOWANIA SIECI WSPÓŁPRACY	13
UMIEJĘTNOŚĆ NAWIĄZYWANIA RELACJI	16

UMIEJĘTNOŚCI

Ta część ma na celu przypomnienie najważniejszych kompetencji interdyscyplinarnych, niezbędnych do świadomej i skutecznej realizacji poszczególnych etapów Modeli. Chociaż te kompetencje są niezbędne, to nie zawsze zajmują właściwe miejsce w programach szkolenia nauczycieli.

Wybrano cztery spośród różnych kompetencji, które znajdują zastosowanie w procesie adaptacji. Pierwsze trzy to podstawowe kompetencje nauczyciela: umiejętność obserwacji, umiejętność słuchania i umiejętność nawiązywania relacji. Natomiast czwarta kompetencja nie zawsze kojarzona jest z zawodem nauczyciela, ale jest szczególnie ważna dla osób, które decydują się na stosowanie obu Modeli: chodzi o umiejętność budowania sieci współpracy, wymiany informacji i podejmowania decyzji w ramach grupy powiązanych ze sobą osób skupionych wokół dziecka na różnych poziomach odpowiedzialności.

Każda z tych kompetencji została przedstawiona w zestawieniu informacji obejmującym:

- Krótki wstęp teoretyczny;
- Znaczenie w zawodzie nauczyciela;
- Praktyczne porady dotyczące sposobów ich wykorzystania;
- Najczęstsze błędy;
- Części Modelu, w których znajdują zastosowanie;
- Ćwiczenie pozwalające na ich wykorzystanie w praktyce.

Zaleca się pracę w grupach i poświęcenie kilku tygodni na wypróbowanie proponowanych ćwiczeń szkoleniowych. Dobra robota!

RODZAJE MATERIAŁÓW

Głównym celem przedstawionego zestawu narzędzi jest uzyskanie praktycznej integracji w ramach obu Modeli pod względem narzędzi, materiałów dydaktycznych i wytycznych. Umożliwia praktyczne ćwiczenia, z wykorzystaniem narzędzi zawartych w Modelach i nowych materiałów dostarczonych w tym dokumencie, służące szkoleniu nauczycieli, jak również szkoleniu trenerów, czyli nauczycieli będących orędownikami Modeli w swoich szkołach.

Materiały zawarte w zestawie narzędzi obejmują:

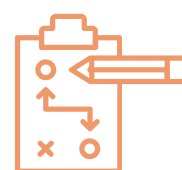
Arkusze informacyjne

treści teoretyczne i praktyczne pomagające w rozwoju określonych umiejętności/sposobu myślenia.

Studia przypadku

treści dające nauczycielom możliwość uczenia się w oparciu o doświadczenia i działania innych osób oraz zastanowienia się, w jaki sposób można je wykorzystać lub zmodyfikować w celu zastosowania we własnej rzeczywistości.

Scenariusze dydaktyczne

zapewniają nauczycielom możliwość zmierzenia się z potencjalną sytuacją i wyobrażenia sobie, w jaki sposób mogliby wykorzystać narzędzia i wiedzę zawartą w Modelach.

Aktywności

konkretne materiały pomagające w osiągnięciu z klasą celów dydaktycznych.

Narzędzia do monitorowania i oceny

kwestionariusze, listy kontrolne, narzędzia i metody oceny postępów i pomiaru skuteczności podjętych działań.

1. Umiejętność obserwacji

Wstęp teoretyczny

Obserwacja jest bardzo ważną umiejętnością potrzebną nauczycielom. Obserwacja daje im bezpośrednią wiedzę na temat zachowania, sposobu myślenia, postawy i zainteresowań ucznia (EdTechReview, 2017).

Jeżeli nauczyciel nie jest dobrym obserwatorem, zrozumienie, kategoryzacja i ukierunkowanie ucznia na proces dydaktyczny może być wyzwaniem.

„Obserwacja odgrywa fundamentalną rolę w doskonaleniu procesu nauczania i uczenia się. Jest to najbardziej ekscytujący i dynamiczny czynnik napędzający odnowy i zmiany sposobu funkcjonowania całej szkoły, a także potężne źródło inspiracji i motywacji. Niestety, wielu nauczycieli wystrzega się obserwacji, jak dźgnięcia w oko ostrym kijem” (Watson-Davies, 2009:5).

Dlaczego jest ona tak ważna w pracy dydaktycznej?

Obserwacja jest istotna nie tylko dla zrozumienia zachowania, postaw czy właściwej oceny procesu aktywnego uczenia się w klasie. Obserwacja pomaga również identyfikować i rozwijać umiejętności społeczno-emocjonalne w relacji między uczniem a nauczycielem oraz pomiędzy uczniami. Obserwacja pomaga nauczycielowi w rozwijaniu tych umiejętności w klasie. Niewłaściwe wyrażanie się lub zachowanie można skorygować dzięki właściwej obserwacji (EdTechReview, 2017).

Umiejętność postrzegania lub monitorowania mieszcząca się w definicji słowa „obserwacja” to podstawowa cecha, którą należy rozwijać u nauczycieli. Współcześnie, wraz z coraz szerszym wykorzystywaniem technologii, nierozsądnie byłoby oczekiwać, że całą niezbędną pracę wykona za nas kamera. Nauczyciele muszą poświęcić czas i energię na obserwację uczniów w swojej klasie.

Jednym z kluczowych wniosków z badań nad obserwacją uczniów w klasie (Howard, 2010; Willems 2019) jest brak prowadzenia szkoleń obserwatorów, które są oferowane sporadycznie. Dzieje się tak prawdopodobnie dlatego, że w wielu przypadkach osoby nadzorujące, odpowiedzialne za dokonanie oceny, wywodzą się z grona nauczycieli i posiadają niewielkie lub nie posiadają żadnych kompetencji w tym zakresie. Wskazuje to jednak, że zarówno organizacje jak i poszczególne osoby powinny być bardziej aktywne w zapewnianiu i uzyskiwaniu niezbędnych szkoleń.

Wskazówki dotyczące stosowania

Obserwacja jest niezwykle istotną i potrzebną techniką zawodową. Należy obserwować postępowanie i zachowanie swoich uczniów, aby nie przegapić żadnych niepokojących sygnałów. Należy stworzyć odpowiednie warunki do obserwacji i przygotować się do obserwowania i analizowania zachowań uczniów.

Podczas obserwacji należy się skupić, słuchać uważniej i dać sobie chwilę na zastanowienie przed zaoferowaniem wskazówek lub pomocy. Dzięki obserwacji możemy dostrzec dziecko i jego potrzeby oraz odpowiednio zareagować. Obserwacja pomaga budować relacje, ujawniając wyjątkowość każdego dziecka, w tym jego temperament, mocne strony, osobowość, styl pracy i preferowany sposób wyrażania siebie.

Najczęstsze błędy

- Nie wiesz na co konkretnie zwrócić uwagę: Czasami bardzo chcesz pomóc dziecku, ale nie wiesz dokładnie na jakie zachowania lub działania zwrócić uwagę. Należy na wstępie przygotować siatkę obserwacyjną
- Należy poświęcić czas na analizę ucznia, jego zachowania w stosunku do kolegów z klasy oraz zwrócić uwagę na wszelkie zachowania budzące niepokój lub wątpliwości.
- Tak naprawdę nie masz czasu na obserwację każdego dziecka: Obserwacja to umiejętność, która zamienia się w nawyk poprzez jej świadome trenowanie. Możesz obserwować swoich uczniów, gdy prowadzisz lekcję, uczestniczysz w grze lub zabawie, a nawet kiedy pilnujesz uczniów na korytarzu czy boisku szkolnym,
- Zbyt koncentrujesz się na wynikach ucznia w nauce: Nawet jeśli uczeń dostaje same szóstki lub wydaje się, że radzi sobie doskonale, nadal mogą istnieć pewne zachowania, które budzą niepokój.
- Staraj się „analizować” swoich uczniów poza klasą. Zobacz, jak zachowują się w otoczeniu swoich kolegów z klasy, czy grają lub bawią się z nimi? Na przykład: Czy przez większość czasu przebywają sami?

Wykorzystanie w Modelach

Rozpatrując Modele, obserwacja musi odbywać się na wszystkich etapach adaptacji ucznia. Od pierwszego powitania ucznia w klasie, aż do pełnego zaadaptowania się ucznia do nowego systemu edukacji!

Co możesz zrobić, aby wytrenować tę umiejętność (jedno ćwiczenie)

Na podstawie Twoich doświadczeń, zapisz dziesięć (10) istotnych zachowań lub działań ucznia, na które należy zwrócić uwagę. Zrób z nich listę i zaznaczaj pola, gdy uczeń zachowa się w określony sposób. Możesz nosić tę listę w swoim kalendarzu i sprawdzać ją codziennie.

2. Umiejętność słuchania

Wstęp teoretyczny

Umiejętność słuchania stanowi fundamentalny i kluczowy aspekt relacji międzyludzkich; polega ona nie tylko na zrozumieniu słów wypowiedzianych przez naszego rozmówcę, ale także zdolności do uchwycenia dodatkowych aspektów, takich jak wzburzenie emocjonalne czy też potrzeba, która nie jest wyrażana wprost.

Słuchanie jest umiejętnością społeczną, która wskazuje na zdolności poznawcze i emocjonalne: słuchanie innej osoby prowadzi do powstania relacji opartej na zaufaniu i zrozumieniu, co prowadzi do powstania znaczącej więzi.

Słuchanie jest procesem aktywnym, w którym musimy zwracać szczególną uwagę na wszystkie komunikaty werbalne (słowa) i niewerbalne (gesty), które wysyła nam rozmówca; osoba słuchająca uważnie robi to nie tylko uszami, ale także sercem, umysłem i wzrokiem.

Nie powinniśmy jednak lekceważyć faktu, że gdy istnieje emocjonalny i znaczący związek z naszym rozmówcą, uważne słuchanie jest bardzo męczące.

Dlaczego ta umiejętność jest tak ważna w pracy dydaktycznej?

Słuchanie jest jedną z podstawowych umiejętności każdej osoby, której praca polega na relacji z innymi, z co najmniej 3 powodów:

1. Natychmiast buduje zaufanie
2. Pozwala nam uzyskać ważne informacje o naszym rozmówcy zarówno na poziomie logicznym, jak i emocjonalnym. Te informacje są kluczowe dla opracowywania lub oceny programów dydaktyczno-wychowawczych
3. Predysponuje drugą osobę do słuchania

Wskazówki dotyczące stosowania

Słuchanie jest kluczową techniką. Nie można pozwolić, aby pośpiech przeszkodził w skorzystaniu z możliwości wysłuchania! Należy stworzyć odpowiednie warunki do słuchania i odpowiednio się przygotować, pielęgnując w sobie zainteresowanie każdym ze swoich rozmówców.

Najczęstsze błędy/trudności

Thomas Gordon zwraca uwagę na 12 barier wobec uważnego słuchania, czyli postaw, które warunkują brak efektywnego słuchania i ograniczają możliwość nawiązania komunikacji. Dlatego pożądane jest, aby starać się ich unikać na tyle na ile jest to możliwe lub ograniczać ich wpływ. Oto bariery do przełamania:

- Wydawanie poleceń, stawianie wymagań i rozkazywanie: („Musisz odrobić pracę domową”, „Zrób to!”), wymaganie czegoś bez uwzględnienia potrzeb drugiej osoby, która czuje się niezrozumiana
- Grożenie: („Lepiej się zachowuj, bo nie zdasz do następnej klasy”, „Jeśli nie wykonasz mojego polecenia, będzie z tobą źle”), ten styl komunikacji może wywołać przerażenie, strach lub uległość. Groźby mogą wywoływać złość, bunt i wrogość.
- Pouczanie: („Powinieneś...”, „Nie powinnaś...”), ten komunikat wskazuje nieufność lub osąd moralny

- Podawanie gotowych rozwiązań: („To oczywiste, że w tej sytuacji należy postąpić w ten sposób...”), osoba nie zastanawia się nad swoim problemem, a co za tym idzie, nie szuka alternatyw; ponadto może doświadczać poczucia zależności lub chęci stawienia oporu.
- Przekonywanie logicznymi argumentami: („Wiem, że uważasz, że to właściwy sposób na poradzenie sobie z sytuacją, ale nie będziesz w stanie dokończyć projektu; może powinieneś postąpić w inny sposób”), ten styl komunikacji często prowadzi rozmówcę do zaprzestania słuchania i powoduje poczucie niższości lub brak wiary we własne możliwości.
- Ocenianie, dezaprobata, krytyka: („Taki właśnie jesteś, nie dasz sobie z tym rady...”), osoba czuje się oceniana, nieaprobowana i krytykowana do tego stopnia, że przestaje się komunikować ze strachu przed negatywną oceną.
- Komplementowanie i niezasłużona aprobata: („Myślę, że świetnie sobie radzisz”, „Tylko ty to potrafisz”, „Jesteś bardzo dobra”), takie komunikaty mogą być interpretowane jako manipulacja i wywoływać niepokój u drugiej osoby.
- Poniżanie, wyśmiewanie: („Jesteś powolny”, „Nic ci się nie chce robić”, „Ty słabeuszu”), to przykłady etykietowania i oceniania, które mogą sprawić, że druga osoba poczuje się bezwartościowa i niezdolna.
- Interpretowanie i analizowanie zachowania innych osób: („Jesteś po prostu zmęczona...”, „Doskonale wiesz, dlaczego...”), te komunikaty informują, że mówiący ocenia sytuację w pośpiechu, bez zagłębiania się.
- Pocieszanie, bagatelizowanie: („Nic się nie stało”, „Zobaczysz, wszystko się ułoży”), druga osoba nie czuje się wysłuchana i zrozumiana.
- Zmiana tematu: („Chyba dziś rano wstałeś lewą nogą”), problem zostaje pominięty i nierozwiązywany, rozmówca czuje się zniechęcony i nie otwiera się bardziej, czuje, że jego trudności są bagatelizowane.
- Drążenie, dopytywanie: („Dlaczego?”, „Co się stało?”, „Z kim byłeś?”), druga osoba może czuć się przesłuchiwana.

Wykorzystanie obserwacji w modelach

Ta umiejętność jest potrzebna w rozmowach z niemal wszystkimi osobami zaangażowanymi w proces adaptacji

Co możesz zrobić, aby wytrenować tę umiejętność (jedno ćwiczenie)

Zapisz na kartce 12 barier, które według Gordona utrudniają słuchanie. Miej listę zawsze pod ręką, aby w razie potrzeby móc z niej skorzystać. Obserwuj przez kilka tygodni, które bariery wykorzystujesz najczęściej. Prowadź dziennik, w którym będziesz notować swoje obserwacje. Stopniowo przekonasz się, że coraz łatwiej unikasz pułapek i słuchasz zachowując większą neutralność.

3. Umiejętność budowania sieci współpracy

Wstęp teoretyczny

W XXI wieku nauki humanistyczne, fizyczne i przyrodnicze wzbogaciły się o potężny i efektywny paradygmat: podejście systemowe, które w zakresie nauk humanistycznych wprowadzali tacy autorzy jak Gregory Bateson czy Paul Watzlawick i inni. Upraszczając, można stwierdzić, że w danym systemie społecznym opartym na interakcji (takim jak klasa, szkoła, grupa uczniów i ich rodziny itp.) zamiast skupiać się na jego indywidualnych elementach, zwracamy uwagę na relacje między tymi elementami, które łączą je sieć wzajemnych powiązań. Nawet nie zagłębiając się zbyt głęboko w ten temat (co jednak zdecydowanie zalecamy!), ważne jest, aby osoba działająca w złożonej sytuacji, takiej jak tworzona przez Modele 1 i 2, robiła to, mając świadomość istnienia większej całości, której poszczególne części są ze sobą powiązane i wpływają na siebie w sposób często nieprzewidywalny.

Dlaczego ta umiejętność jest tak ważna w pracy dydaktycznej?

Bardzo często nauczyciel pracuje ze swoją klasą sam, być może z pomocą jeszcze jednego nauczyciela. Jednak w przypadku wdrażania Modelu 1 i Modelu 2, wymagania w stosunku do pracy nauczyciela są zdecydowanie inne. Polega ona na koordynowaniu działania multidyscyplinarnego zespołu mającego na celu edukacyjną i społeczną integrację dziecka. Umiejętność budowania sieci współpracy opiera się więc na przekonaniu, że proponowany proces adaptacji jest wysiłkiem zespołowym. Umiejętność budowania sieci współpracy wymaga jasnego wyobrażenia jakie osoby i w jakich rolach są zaangażowane w projekt, o ich kompetencjach i obszarach ich ząębiana się. Wiąże się to z umiejętnością budowania relacji zawodowych z bardzo różnymi osobami oraz zdolnością koordynowania ich wysiłków. Wymaga również wiedzy, w jaki sposób połączyć różne punkty widzenia wnoszone przez każdego z zaangażowanych specjalistów i dopasować je do perspektyw i potrzeb rodziny i dziecka. Podejście systemowe może stanowić solidną podstawę teoretyczną dla rozwijania tego rodzaju umiejętności.

Wskazówki dotyczące stosowania

- Ilekcio znajdiesz się w trudnej sytuacji, po prostu „zbuduj sieć współpracy!”, zaangażuj najbardziej odpowiednich interesariuszy: pozwolą ci lepiej poznać i zrozumieć całą sytuację
- Pamiętaj, aby nie podejmować decyzji w pojedynkę: każda zmiana ma wpływ na cały system. Przed podjęciem jakiegokolwiek decyzji zaangażuj system (ucznia, jego rodzinę, swoich współpracowników itd. itp.)

Najczęstsze błędy/trudności

Najczęstszym błędem popełnianym przez pracowników oświaty i nauczycieli jest zapominanie, że system istnieje: utożsamiając się z własną dynamiką działania i problemami, łatwo stracić z oczu świadomość, że jesteśmy częścią sieci, a zatem ciąży na nas odpowiedzialność, ale mamy również sojuszników

Wykorzystanie w Modelach

Umiejętności budowania sieci współpracy są w tym kontekście kluczowe, zwłaszcza we wszystkich częściach Modeli, które dotyczą relacji istniejących poza klasą, tj. z rodziną, kolegami z klasy, dyrektorem szkoły itd. itp.

Co możesz zrobić, aby wytrenować tę umiejętność (jedno ćwiczenie)

Za każdym razem, gdy masz do czynienia z systemem, niezwykle ważne jest, aby „dostrzec” ten system. Bardzo przydatnym narzędziem pozwalającym osiągnąć ten cel jest „mapa interesariuszy”.

- 1) Weź dużą białą kartkę papieru (A4 a jeszcze lepiej A3).
- 2) Napisz na środku arkusza imię ucznia, o którego ci chodzi
- 3) Na pozostałej części kartki napisz nazwiska najważniejszych osób, które mają związek z tym uczniem (włącznie z Tobą!), w szkole i poza nią. Możesz użyć ogólnych opisów, takich jak „koledzy z klasy”, ale jeśli jest wśród nich ktoś, kto znacznie się wyróżnia, w dobrym lub złym sensie, wpisz imię i nazwisko.
- 4) Połącz każdego interesariusza z imieniem i nazwiskiem ucznia, ewentualnie dodając krótką notatkę na temat rodzaju istniejącej relacji.
- 5) Możesz także powiązać ze sobą nawzajem interesariuszy, dodając notatki, które uważasz za ważne w odniesieniu do relacji między nimi
- 6) Wyjmij tę mapę, ilekroć chcesz zastanowić się, samodzielnie, a najlepiej w grupie, nad tym, co się dzieje, lub nad decyzjami, które należy podjąć: zastanów się nad komunikacją między różnymi interesariuszami, relacjami między nimi oraz jaki wpływ mogą na nie mieć konkretne decyzje itp.

4. Umiejętność nawiązywania relacji

Wstęp teoretyczny

Relacja leży u podstaw każdego procesu dydaktyczno-wychowawczego. Umiejętność zbudowanie więzi emocjonalnych z uczniami ma fundamentalne znaczenie dla skutecznego ukierunkowania ich na osiągnięcie celów dydaktycznych i wychowawczych. Jednak bardzo często programy kształcenia nauczycieli pomijają wymiar emocjonalny na rzecz praktycznych instrukcji dotyczących prowadzenia zajęć w klasie. Aby doskonalić swoją umiejętność budowania relacji, oprócz wspomnianych wcześniej umiejętności obserwacji i słuchania, kluczowe znaczenie ma poświęcenie głębokiej uwagi drugiemu człowiekowi oraz właściwa dbałość o komunikację.

Dlaczego ta umiejętność jest tak ważna w pracy dydaktycznej?

Od zawsze wiadomo, że nowe pokolenia uczą się i adaptują do rzeczywistości dzięki swoim relacjom z dorosłymi, począwszy od rodziców, przez nauczycieli do wszystkich innych istotnych dorosłych osób, które spotykają na swojej drodze: nawet samo skojarzenie dzieci z osobami dorosłymi jest „pedagogiczne”, jak pokazał Albert Bandura w swojej koncepcji społecznego uczenia się. Dzięki badaniom prowadzonym w ramach neuronauki (patrz, na przykład, praca Stanleya Greenspana podsumowana w książce „Rozwój umysłu”) wiemy, że od najwcześniejszych dni życia budujemy naszą strukturę poznawczą (od pierwszych spostrzeżeń przestrzeni i czasu) w ramach struktury emocjonalnej. Wobec tego, najskuteczniejsze nauczanie odbywa się w ramach relacji opartej na pełnym zaufaniu („Widzę cię i szanuję jako jednostkę”), w ramach którego nauczyciel potrafi wskazać zasady i granice, a jednocześnie pobudza swoich uczniów do doskonalenia się.

Wskazówki dotyczące stosowania

Słuchanie (patrz część dotycząca słuchania) jest doskonałym narzędziem w budowaniu relacji: kiedy człowiek czuje się uważnie słuchany, wytwarza oksytocynę, hormon wspierający relacje. Upewnij się, że zawsze poświęcasz należytą uwagę swoim uczniom i pamiętasz informacje, które ci przekazują. Jeśli nie możesz poświęcić uczniowi wystarczającej uwagi, lepiej odłożyć rozmowę na bardziej dogodny termin.

Co możesz zrobić, aby wytrenować tę umiejętność (jedno ćwiczenie)

Najczęstsze błędy/trudności

Najczęstszym błędem, jaki popełniają nauczyciele w odniesieniu do tworzenia dobrych relacji z uczniami, jest przekonanie, że ten proces powinien mieć charakter spontaniczny: jeśli się uda to dobrze, a jeśli nie, trzeba uzbroić się w cierpliwość. Zamiast tego, pedagog musi starać się świadomie i celowo budować oraz utrzymywać relację przy użyciu precyzyjnych działań.

Wykorzystanie w Modelach

Wszystkie etapy Modelu opierają się na budowaniu relacji

Postaraj się lepiej poznać swoich uczniów: na przykład możesz zorganizować serię mini-wywiadów (może na nie wystarczyć 15 minut), aby dowiedzieć się, jak podchodzą do odrabiania prac domowych. Podczas tych wywiadów po prostu słuchaj uczniów z maksymalną uwagą i nie udzielaj wskazówek lub porad, chyba że o to poproszą